

ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ: МОҲИЯТИ, ТАРИХИ ВА ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАР

Серикбаев Турсунали Тошболта ўгли

Жамоат Хавфсизлиги Университети

Юриспруденсия йўналиши 1-курс

АННОТАЦИЯ: Ушбу мақолада инсон ҳуқуқларининг моҳияти, тарихий шаклланиши, асосий турлари ва замонавий дунёдаги долзарб муаммолари таҳлил қилинади. Шунингдек, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг миллий ва халқаро механизмлари ёритилади. Мақола кенг китобхонлар оммаси, талабалар ва тадқиқотчилар учун мўлжалланган.

КАЛИТ СЎЗЛАР: инсон ҳуқуқлари, эркинлик, демократия, қонун устуворлиги, тенглик, жамият, давлат.

КИРИШ

Инсон ҳуқуқлари – ҳар бир инсон туғилганидан бошлаб эга бўладиган ажралмас ва табиий ҳуқуқлар мажмуасидир. Бу ҳуқуқлар инсоннинг миллати, ирқи, жинси, тили, дини ёки ижтимоий келиб чиқишидан қатъи назар барчага тенг тегишлидир. Инсон ҳуқуқларининг асосида инсон қадр-қиммати ва эркинлиги ғояси ётади.

Замонавий жамиятда инсон ҳуқуқлари демократия ва ҳуқуқий давлатнинг асосий пойдевори ҳисобланади. Шу боис уларни ҳимоя қилиш нафақат давлатнинг балки ҳар бир шахснинг ҳам бурчи

ҳисобланади.

АСОСИЙ ҚИСМ

1. Инсон ҳуқуқларининг тарихий ривожланиши

Инсон ҳуқуқлари ғояси қадимги даврларга бориб тақалади. Қадимги юнон файласуфлари – Sokrat, Aflotun ва Arastu инсоннинг табиий ҳуқуқлари ҳақида фикр юритганлар. Ўрта асрларда бу ғоя чекланган бўлса-да, 1215 йилда қабул қилинган

Magna Carta ҳужжати инсон ҳуқуқлари ривожда муҳим қадам бўлди. У монарх ҳокимиятини чеклаб, айрим ҳуқуқларни тан олди.

Янги даврда John Locke инсоннинг яшаш, эркинлик ва мулк ҳуқуқларини табиий деб эълон қилди. Шунингдек, Jean-Jacques Rousseau ва Montesquieu инсон ҳуқуқлари ва давлат тузилишига оид муҳим ғояларни илгари сурдилар.

1948 йилда Birlashgan Millatlar Tashkiloti томонидан қабулқилинган Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi инсонҳуқуқлари соҳасидаги энг муҳим халқаро ҳужжатгаайланди.

2. Инсон ҳуқуқларининг турлари

Инсон ҳуқуқлари одатда уч гуруҳга бўлинади:

Биринчи гуруҳ – фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар:

- * яшаш ҳуқуқи
- * сўз эркинлиги
- * виждон эркинлиги
- * адолатли судлов ҳуқуқи

Иккинчи гуруҳ – иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқлар:

- * меҳнат қилиш ҳуқуқи
- * таълим олиш ҳуқуқи
- * тиббий хизматдан фойдаланиш
- * ижтимоий ҳимоя

Учинчи гурух – жамоавий (хамжихатлик) ҳуқуқлари:

- * тинчлик ҳуқуқи
- * соғлом муҳитда яшаш
- * ривожланиш ҳуқуқи Бу ҳуқуқлар бир-бири билан чамбарчас боғлиқ

бўлиб бирини

таъминламасдан бошқасини амалга ошириш қийин.

3. Замонавий муаммолар

Бугунги кунда инсон ҳуқуқлари қатор жиддий муаммоларга дуч келмоқда:

Рақамли назорат ва технологиялар

Интернет ва сунъий интеллект ривожини шахсий ҳаёт дахлсизлигига таҳдид солмоқда.

Экологик муаммолар

Иқлим ўзгариши инсоннинг соғлом муҳитда яшаш ҳуқуқини хавф остига қўймоқда.

Миграция муаммоси

UNHCR маълумотларига кўра миллионлаб инсонлар уруш ва инқирозлар туфайли ўз уйлари тарк этмоқда.

Иқтисодий тенгсизлик

Дунёда бой ва камбағал қатлам ўртасидаги фарқ ортиб бормоқда, бу эса ижтимоий адолатга салбий таъсир кўрсатади.

4. Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш

Инсон ҳуқуқлари қуйидаги механизмлар орқали ҳимоя қилинади:

Миллий даражада:

- * Конституция
- * суд тизими
- * омбудсман институти

Халқаро даражада:

- * United Nations Human Rights Council* халқаро судлар

* нодавлат ташкилотлар (масалан, Amnesty International)

ХУЛОСА

Инсон ҳуқуқлари – жамият тараққиёти ва барқарорлигининг асосий оми лидер уларни ҳурмат қилиштинчлик ва адолатни таъминлайди замонавий муаммоларшароитида инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш янада муҳим аҳамият касб этмоқда.

Шу сабабли, ҳар бир инсон ўз ҳуқуқларини билиши ва бошқаларнинг ҳуқуқларини ҳурмат қилиши лозим фақат шу ҳолдагина адолатли ва демократик жамиятни барпо этиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти. (1948). Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси. Нью-Ёрк: БМТ.
2. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (2023-йил 30-апрелдаги янги таҳрири).
3. Франсуз Инсон ва фуқаро ҳуқуқлари декларацияси (1789).
4. Магна Сарта Либертатум (1215).
5. Лоске, Ж. (1689). Two Treatises of Government. Лондон.
6. Амнести Интернационал. (2024). Тхе Стате оф тхе Ворлдс Хуман

Ригҳтс

(йиллик ҳисобот).

7. Хуман Ригҳтс Ватч. (2024). Ворлд Репорт 2024.
8. УНХСР. (2024). Глобал Трендс: Форсед Диспласемент ин 2023.
9. Тўхтаев, А. (2021). Инсон ҳуқуқлари назарияси ва амалиёти. Тошкент:

ТДЮ нашриёти.

10. Халқаро ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳуқуқлар пакти (1966).